

C. S. Lewis ja Elisabeth Anscombe Oxfordin Sokraattisella Klubilla 1948

Kirjailija C. S. Lewisin ja katolisen filosofi Elisabeth (G. E. M.) Anscomben väittely Oxfordin Sokraattisella klubilla 2. helmikuuta 1948 oli pienimuotoinen, mutta vaikutuksiltaan varsin merkittävä ja kauaskantoinen tapahtuma.¹ Kertoman mukaan Lewis kohtasi ensi kertaa vastustajan, joka veti hänelle vertoja. Toisekseen keskustelun teema osoittautui luultua paljon hankalammaksi ja siihen on palattu sen jälkeen monta kertaa. Debatti oli yksi moderneja antinaturalistisia ja niin sanottuja debunkkausargumentteja käsittelevän keskustelun alullepanijana.²

Lewis esitti teoksensa *Miracles* vuoden 1947 painoksessa argumentin, jonka avulla hän pyrki osoittamaan, kuinka naturalismi kumoaa itse itsensä. Sokraattisella klubilla käyty keskustelu perustui kirjan keskeiseen lukuun ”Naturalismin sisäinen risiriitaisuus”. Anscomben kanssa käymänsä keskustelun tuloksena hän muotoili kantaansa jonkin verran uudelleen. Tämä versio ilmestyi teoksen vuoden 1960 laitoksessa. Anscombesta tuli sittemmin yksi 1900-luvun merkittävimmistä filosofeista. Hänen kootuissa teoksissaan on julkaistu hänen ensimmäinen vastineensa Lewisille kokonaisuudessaan sekä joitakin huomioita väittelyä seuranneista tapahtumista ja lyhyt kommentti Lewisiltä.³

Lewisin alkuperäisen argumentin keskeinen idea on:

- (1) Jos naturalismi on totta, luonnonlait määräävät kaiken, mitä maailmassa tapahtuu.
- (2) Se, että ajattelen naturalismin olevan totta, on seurausta luonnonlaeista.
- (3) Se, että uskon naturalismin olevan totta, ei ole seurausta rationaalisesta päättelystä.

Lewis pyrkii näin ollen osoittamaan, että naturalismi ei tarjoa sellaista metafilosofista pohjaa, joka tarjoaisi koherentin perustan järjenkäytölle. Toisin ilmaistuna, jos naturalismi on totta, minulla ei ole perusteita ajatella, että tiedän naturalismin olevan totta. Sittemmin argumenttia ovat kehittäneet muun muassa Victor Reppert ja Alvin Plantinga.⁴

Seuraavaksi esittelemme tiivistettynä Lewisin ja Anscomben puheenvuorot. Ensimmäiset puheenvuorot ovat lyhennettyjä versioita alkuperäisestä Sokraattisen klubin keskustelusta ja niitä seuraavat ammentavat myöhemmistä puheenvuoroista. Lopuksi kommentoimme keskustelua.

VÄITTELYN KULKU

Lewis: I. A. Richards toteaa teoksessaan *Principles of Literary Criticism* seuraavasti: ”Me emme voi saada vastakohtia sovitetuksi keskenään, ja vaikka kuinka nyrpistäisimme nenäämme logiikan rajoille, ongelma ei tästä muuksi muutu.” Uusimman kirjani *Ihmeistä* keskeinen luku ”Naturalismin sisäinen ris-

tiriitaisuus” pyrkii osoittamaan, kuinka naturalismi kumoo itse itsensä – juuri Richardsin osoittamalla tavalla. Olen iloinen siitä, että lahjakas nuori filosofi Elisabeth Anscombe on suostunut kommentoimaan ajatuksiani. Odotan innolla ajatuksenvaihtoa hänen kanssaan.

Anscombe: Kiitän Sokraattista klubia kutsusta ja Lewisiä hänen imartelevista sanoistaan. Minulla onkin aika paljon sanottavaa kiinnostavasta paperistanne.

Lewis:⁵ Käykäämme siis itse asiaan. Jos naturalismi on totta, jokainen todellisuuden ilmiö ja asia on periaatteessa selitettävissä tämän kaikenkattavan systeemin näkökulmasta. Näin ei tietenkään vielä tällä hetkellä ole, mutta voimme olettaa, että tällainen selittäminen on periaatteessa mahdollista, kunhan tiede kehittyy tarpeeksi. Jos näin ei olisi, eli jos olisi olemassa yksikin asia, joka ei taipuisi tällaiseen selitykseen, olisi naturalismi heti vaikeuksissa – toisin sanoen meidän olisi hylättävä naturalismi.

Naturalismilla tarkoitan nyt siis oletamaa, jonka mukaan vain Luonto, eheänä ja sisäisesti täydellisenä järjestelmänä, on olemassa. Mikään Luonnon ulkopuolinen ei siis voi vaikuttaa Luontoon.

Seuraavaksi meidän on pohdittava sitä, kuinka saamme tietoa luonnosta. Vastaus on tietenkin: välittömien aistihavaintojen kautta. Luottamuksemme siihen, että jotain ylipäättään on olemassa, on seurausta havainnoista, jotka koskevat säännönmukaisesti käyttäytyvää maailmaa. Katsomalla fossiileja päätelemme, että evoluutio on totta. Päätelemme omien aivojemme olemassaolon katsomalla leikkaussalin pöydällä olevan kanssaihmisemme kallon sisään ja niin edelleen.

Kaikki tieto pohjautuu järkeilyn pätevyteen. Jos siis se varmuus, joka meissä syntyy havainnoissamme maailmaa, on totta, hyvä niin. Mutta jos varmuutemme on vain mieltemme tuote eikä mikään todellinen syvä ymmärrys todellisuuden luonteesta, silloin meillä ei ole todellista tietoa. Ellei inhimillinen järjenkäyttö ole perusteltua, mikään tiede ei voi olla totta. Tarkemmin sanottuna: mikään kuvaus todellisuuden luonteesta ei voi olla tosi, ellei se jätä avoimeksi mahdollisuutta, että ymmärrämme todella, millainen todellisuus on luonteeltaan. Teoria, joka selittäisi kaiken muun, muttei omaa tietoista ymmär-

rystämme, olisi kelvoton. Näin olisi tietenkin siitä syystä, että tämä teoria olisi itse saavutettu ajattelun avulla, ja jos ajattelu ei sanan syvässä merkityksessä olisi mahdollista, teoria ajaisi itse itsensä nurkkaan. Kyseessä olisi argumentti, joka todistaisi, ettei mikään argumentti ole pätevä – todistus siitä, ettei todistuksia voi olla olemassa, mikä on ilmiselvää ”hurunkukkuu”.

Meille on luovuttamatonta uskoa rationaalisen ajattelun pätevyteen emmekä me voi uskoa mi-hinkään, joka kumoo tämän. Voimme uskoa sen pätevyteen vain tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Mietitäänpä näitä kahta lausetta:

- (1) Mies pitää koiraa vaarallisena, koska sillä on kuonokoppa ja postimies yrittää aina välttellä sitä.
- (2) Mies pitää koira vaarallisena, koska se on musta ja musta koira puri häntä lapsena.

1 Sokraattinen klubi kokoontui maanantaisin vuosina 1941–1972 Oxfordin St. Giles -kadulla rakennuksessa, joka on sittemmin purettu. Klubi perustettiin käsittelemään erilaisia teologisia ja uskonnonfilosofia kysymyksiä. Kuuluisimpia puhujia olivat mm. J. L. Austin, Antony Flew, Iris Murdoch, A. J. Ayer, Michael Polanyi, Gilbert Ryle, R. M. Hare ja Frederik Copleston. Lewis toimi klubin presidenttinä vuosina 1942–1954, jonka jälkeen vetovastuun otti Basil Mitchell.

2 Debunkkaus-argumenteilla (debunking) tarkoitetaan argumentteja, jotka pyrkivät kumoamaan uskomuksen oikeutuksen vetoamalla sen syntyhistoriaan. Keskustelusta ks. esim. Street 2006; Kahane 2010; Nagel 2012. Antinaturalistiset argumentit puolestaan pyrkivät osoittamaan naturalismin ongelmallisuuden. Tunnetuimpia antinaturalistisia argumentteja ovat tietoisuuteen, moraalien objektiivisuuteen, intentionaalisuuteen ja päätteilyn pätevyteen vetoavat argumentit.

3 Keskeiset tekstit löytyvät myös osoitteesta www.lewisiana.nl/anscombe/appendices.pdf. Anscombe piti Oxfordin C. S. Lewis -seuran kokouksessa 1990-luvun lopulla esitelmän, jossa hän vielä arvioi väittelyä ja Lewisin myöhempiä vastineita. Kokouksesta on olemassa huonolaatuinen äänite, jota ollaan translitteroimassa. Ikävä kyllä emme saaneet sitä käsiimme, joten dialogimme on tältä osin keskeneräinen. Anscomben puheenvuoron on mää- rä ilmestynyt jossain vaiheessa *Journal of Inklings Studies* -lehdessä. Saman lehden numero (1/2011) on omistettu debatille ja sisältää useita aiheita käsitteleviä artikkeleita.

4 Reppert 2003; 2012; Plantinga 2011.

5 Lewis 1947.

Molemmat lauseet selittävät, miksi mies ajattelee, kuten ajattelee. Ensimmäinen lause kuitenkin antaa hyvän perustan hänen toiminnalleen, toinen taas ei. Syy tähän on se, että ensimmäisessä tapauksessa miehellä on rationaalinen syy pelolleen, kun taas toisessa tapauksessa hänen pelkonsa on irrationaalista.

Tästä voimme johtaa säännön: mikään ajatus ei ole perusteltu, jos se voidaan selittää täysin irrationaalisista syistä johtuvaksi. Tämä on meille kaikille päivänselvää. Jos vesiselvä mies sanoo sinulle, että hänen talonsa on täynnä rottia ja käärmeitä, uskot häntä. Mutta jos mies on juoppohullu, suhtaudut väitteeseen epäillen. Samoin jos ystäväsi manaa Euroopan huonoa tilannetta ja tiedät hänen kärsivän kovista kivuista, suhtaudut hänen mielipiteisiinsä synkkyiden valtaan joutuneen mielen tuotoksina ja niin edelleen.

Jos nyt joku täällä läsnäolijoista on marxilainen ja ajattelee mielessään ”tämä koko väittely johtuu vain siitä, että nämä kaikki ovat oikeistolaisia porvareita”, hän soveltaa samaa päättelyä, jonka olen juuri esittänyt. Hän hylkää ajatukseni, koska pitää niiden lähdeettä saastuneena, irrationaalisenä.

Naturalismi pakottaa meidät tekemään saman johtopäätöksen paljon laajemmassa mittakaavassa. Mieleemme on vain osa suurta koneistoa, joka toimii omien lakiensa mukaan. Siinä ei ole osia, jotka toimivat tähän koneistoon kuulumattomien tekijöiden ohjaamana. Tämä koneisto ei ole luonteeltaan rationaalinen. Kaikki ajatuksemme ovat siis seurausta irrationaalisista syistä. Hienoinakin ajatuskehityksemme ei lopulta ole sen kummempi kuin juoppohullun hörinä.

Saman toteaa professori J. B. S. Haldane kirjassaan *Possible Worlds*: ”Jos mentaaliset prosessini ovat kokonaan seurausta atomien liikkeestä aivoisani, minulla ei ole mitään syytä pitää uskomuksiani tosina – ja näin ollen minulla ei ole syytä ajatella, että aivoni koostuvat atomeista.” Atomien ongelma ei ole se, että ne ovat materiaalisia, vaan se, että ne ovat irrationaalisia. Olen raa’an voimankäytön kohde; uskomuksillani on irrationaaliset perusteet.

Tilanteen voisi koettaa pelastaa seuraavalla tavalla. Ensinnäkin voidaan väittää, että jotkut ajatuksemme voivat olla tosia, vaikka ne olisivat seurausta irrationaalisista prosesseista – aivan kuten musta

koira voi olla oikeasti vaarallinen, vaikka perusteemme pitää sitä vaarallisena ei ollutkaan järkevää. Voi myös olla niin, että evoluutio on karsinut pois kaikki perusteettomasti ajattelevat yksilöt. Näin me jäljelle jääneet olemme varustettuja sellaisella koneistolla, joka osuu oikeaan, ainakin joskus.

Tämän ajattelutavan ongelma on kuitenkin seuraava. Jotta argumentti toimisi, meillä täytyy olla sellaisia asioita kuin perimä ja eloonjäämistäistelu. Mutta jotta voimme perustaa argumenttimme niihin, meidän täytyy päätellä. Mutta tällöin sinun on ajateltava, että päättely on pätevää ennen kuin päätetelet, missä taas ei ole mitään järkeä. Jotkut naturalistit taas vastaavat haasteeseen toteamalla, etteivät he olekaan kiinnostuneita päättelyn totuudesta, kuten olen sen esittänyt. Jos päättelymme näyttää toimivan, se riittää, mitään muuta ei tarvita.

No, jos naturalistit kerran eivät edes pyri esittämään naturalismia totena teoriana, meillä ei ole riitaa keskenämme. Jos joku sanoo ”riisi on epäterveellistä”, voimme käydä väittelyyn. Mutta jos joku sanoo ”riisi on epäterveellistä, mutta en väitä, että tämä on totta”, minulla ei ole tarvetta eikä mahdollisuutta väittelyyn. Jos näin kerran on asianlaita, naturalistit olisivat voineet sanoa tämän hieman aikaisemmin. Kuvattuaan kaukaisimman tähtisumun, ujoimman fotonin ja esihistoriallisen ihmisen liikkeitä, voisi olettaa, että heidän mukaansa kyseessä on todellakin tosi kuvaus todellisuuden luonteesta. Mutta kiristettäessä ruuvia he luiskahattavat pakoon.

Minun paranee lopettaa tähän, olen tullut sanooneeksi ehkä jo liikaakin. Neiti Anscombe, kuulisin nyt mielelläni arvionne siitä, mitä olen nyt esittänyt.

Anscombe:⁶ Kiitos. Esitelmässänne pyritte osoittamaan naturalismin ristiriitaisuuden ja jopa ”tuohtamaan” sen. Pidemmän tähtäimen tarkoitus on poistaa se haaste, jonka ankara determinismi muodostaa ihmeiden mahdollisuudelle. Keskityn vastauksessani hypoteesiinne, jonka mukaan usko siihen, että inhimillinen ajattelu on selitettävissä kokonaan ei-rationaalisten syiden kautta, on yhteensopimaton ajattelun järkevyyden kanssa. Argumentti on mielestäni varsin ongelmallinen ja kärsii useista käsitteellisistä sekaannuksista. Seuraavaksi nostan näistä esiin muutamia.

Väitätte, että mikään ajatus ei voi olla pätevä, jos se voidaan selittää irratiionaalisista syistä käsin. Esitelmässänne nostitte esiin myös useita esimerkkejä tilanteista, joissa emme hyväksy tällaisia syitä. Mutta mitä me oikeastaan tarkoitamme käsitteellä ”irratiionaalinen”? Eikö kyse ole pikemminkin intohimoista, pyyteistä ja toiveajattelusta? Te kuitenkin käytätte käsitettä kuvaamaan kaikkea, joka ei ilmiselvästi ole ratiionaalista eli perusteista ja argumenteista nousevaa. Väitän, että esityksenne ongelma liittyy siihen, kuinka käytätte sellaisia sanoja kuin ”miksi”, ”koska”, ”syy”, ”peruste” ja ”selitys”. Ongelman ydin lienee erityisesti siinä, että samastatte ”irratiionaalisen” siihen, mikä on vain ”ei-ratiionaalista”.

Pyyritte tarjoamaan perusteen järkeilyn pätevyydelle. Mitä tämä sitten tarkoittaa? Voimme puhua jonkin yksittäisen päättelyketjun tai päättelytavan pätevydestä, mutta voimmeko oikeastaan puhua päättelyn pätevydestä sinänsä? Eikö kyse kuitenkin ole aina jostakin tietyistä päättelytavasta?

Kuinka toimisitte, jos teidän pitäisi selittää mitä ”pätevä” tarkoittaa? Oletettavasti (koska en tiedä mitään muutakaan keinoa) te ottaisitte esimerkiksi yksittäisiä tilanteita, joissa joku päättlee oikein eli pätevästi. Mitä jos nyt sanottaisiin: ”Mutta naturalismi tekee mahdolltomaksi erottaa pätevät syyt epäpätevistä”. Olisiko asia todellakin niin? Ettekö enää voisi antaa niitä esimerkkejä, jotka juuri annoitte? Voitte tietenkin kiristää ruuvia toteamalla esimerkiksi: ”Voin totta kai käyttää samoja esimerkkejä, mutta minulla ei ole mitään takeita luottaa siihen, että pätevät esimerkit ovat todella päteviä.” Mutta mitä ”todella pätevä” sitten oikein tarkoittaa? Mitä naturalismi vie meiltä pois, kun käytämme sanaa ”pätevä”? Onko edes olemassa mitään muuta merkitystä sanalle ”pätevä” kuin minkä esimerkkinne kautta annoitte?

Mielestäni epäpätevyys ei seuraa mitenkään naturalismista vaan ainoastaan siitä, seuraavatko johdopäätökset premisseistä eli onko päättely muodollisesti pätevää, vastaako se todistusaineistoa ja niin edelleen. Jos pohdimme päättelyä kausaalisuuden näkökulmasta, fysiologisena prosessina, olemme kiinnostuneita siitä ainoastaan tapahtumana, eivätkä sellaiset käsitteet kuin ”pätevyys” tai ”järkevyy” ole lainkaan relevantteja.

Palataanpa vielä hetkeksi syihin. Sanoitte, että kaikki ajatukset ja päättelyt ovat arvottomia, jos ne voidaan osoittaa ei-ratiionaalisista syistä johtuviksi. Vaikka voisimme osoittaa kaikkien ajatusten olevan luonnonlakien ja edeltävien fysikaalisten tapahtumien aiheuttamia, ei tällä mielestäni olisi mitään vaikutusta siihen, onko joku näistä ajatuksista tosi vai ei. Jos meillä on argumentti, voimme pohtia aivan hyvin sen pätevyyttä ilman, että meidän tarvitsee vaivata päätämme sillä, kuinka se on syntynyt.

Kenties myönnätte, että naturalismi ei kumoa järkeä tässä merkityksessä – siis siten, että se tekisi pätevyuden mahdolltomaksi silloin, kun on kyse loogisista muodoista. Ehkä sen sijaan tarkoittatte, että se tekee mahdolltomaksi soveltaa järkevyyden käsitettä ylipäätään inhimilliseen järkeilyyn. Edellä todetuista syistä väitän, että tällaisessa väitteessä ei ole mieltä.

Minusta näyttää siltä, että puhutte ”selittämistä” hyvin rajatussa merkityksessä, ikään kuin silloin jos meillä on ”selitys”, olemme selittäneet ilmiön täysin ja läpikotoisin. Piste.

Mutta selittäminen on paljon laajempi ilmiö ja ”täysin selittäminen” on vain yksi osa tätä ilmiötä. Jos kysyn joltakulta, miksi hän ajattelee niin kuin ajattelee, en ole kiinnostunut kausaalisuudesta, vaan perusteista. Se tapa, jolla käytätte sanaa ”koska”, samastaa nämä erilaiset selitykset.

Jos meillä olisi tieto kaikista kausaalisista laeista ja voisimme johtaa niistä kaikki mielenliikkeemme ja käytöksemme, ei tämä vielä tarkoittaisi, että syyt henkilön toiminnalle eivät olisi hänen syytään. Sillä henkilö, joka antaa perusteen uskomukselleen, ei välttämättä anna sille syytä. Syyt, tieteellisessä mielessä, perustuvat havaintuihin säännönmukaisuuksiin. Perusteet ja motiivit taas eivät perustu mihinkään tällaiseen. Perusteet ovat niitä tekijöitä, joita tuodaan esiin silloin, kun halutaan selittää, mihin uskomuksemme perustuu. Jos nämä perusteet ovat hyviä, silloin niiden esittäjä on ratiionaalinen, riippumatta siitä, mitkä kausaaliset tekijät ovat saaneet hänet uskomaan niin.

Lopuksi totean, että mielestäni ei ole olemassa hyviä perusteita pitäytyä naturalistiseen teoriaan ih-

6 Anscombe 1981.

misen toiminnasta. Tässä olemme samaa mieltä. En kuitenkaan usko, että naturalismia voi kumota siten kuin olette sen yrittänyt tehdä.

Lewis:⁷ Huomaan, että olette todella pätevä ajattelija ja olette antanut minulle paljon pohtimisen aihetta. Koetan vastata joihinkin esittämiinne huomioihin. Olette oikeassa siinä, että ”syy” ja ”peruste” eivät ole sama asia. Tässä olen ollut liian yksinkertaistava. Lienee parempi puhua ”naturalismin keskeisestä ongelmasta” kuin sen varsinaisesta ”ristiriitaisuudesta”.

Olette oikeassa myös siinä, että meidän on tehtävä ero syiden (cause-effect) ja perusteiden (ground-consequent) välille. Mutta siltikin: ajatuksemme ovat aina seurausta jostakin syystä. Voimme toki ajatella niin kuin ajattelemme, koska meillä on perusteita, mutta siitä huolimatta ajattelemme niin vain, koska meillä on tälle jokin kausaalinen syy. Jotta pelastuisimme tästä suosta, näiden kahden maailman tulisi langeta yksiin. Syiden ja perusteiden tulisi viitata samoihin mielen akteihin. Ikävä kyllä, nämä kaksi systeemiä ovat täysin erilliset. Aiheutettu ei merkitse todistettua.

Toisekseen, jokainen pyrkimys yrittää selittää järkeilyämme kokonaan ilman selontekoa siitä, mitä järkeily on, ja kuitenkin viitaten siihen, kuinka järkeilyämme lopulta määräytyy siitä käsin, mitä tiedämme, on teoria siitä, että mitään järkeilyä ei ole olemassakaan. Näyttää siltä, että naturalismi on sitoutunut juuri tähän. Se on täydellinen kuvaus mentaalisen käytäytymisestä, joka ei jätä mitään tilaa tietämiselle tai ymmärrykselle. Kuitenkin järkeilyämme arvo riippuu juuri siitä, mikäli sen on määrä saavuttaa totuus.

Järki on universumissa varsin myöhäsyntyinen ilmiö. Evoluution tarkoituksena ei ollut synnyttää tosia uskomuksia vaan sellaisia, jotka edesauttavat eloonjäämistä. Oli siis aika, jolloin ajatuksemme eivät olleet rationaalisia vaan ainoastaan subjektiivisia vastineita erilaisiin ärsykkeisiin. Ärsykkeen ja reaktion, argumentin ja johtopäätöksen suhde ei ole analoginen.

Tähän kriitikko voi todeta, että mehän joka tapauksessa saavutamme tosia johtopäätöksiä päätteilyllämme. Totta kai. Tästä ei minun ja naturalistin välillä ole epäselvyyttä. Eromme liittyy siihen, että

minä tarjoan taustakertomuksen sille, miksi näin on. Se on sopusoinnussa sen kanssa, mitä sekä minä että hän ymmärrämme todeksi ja jota koko ajan harjoitamme. Jos itse päättely on epäilyksen alla, emme voi pelastaa päättelyä vain päättelemällä hieman lisää. Meidän tulee lähteä liikkeelle siitä, että käytämme järkeämme – emme voi hyökätä sitä vastaan emmekä puolustaa sitä.

On tietenkin vielä se vaihtoehto, että ajattelun hyödyllisyydestä voidaan johtaa, että se on totta. Jos käytämme järkeämme käytännössä, pärjäämme aika hyvin, mutta jos eksymme pohtimaan sitä, millainen ”todellisuus” mahtaa olla, päädyimme loputtomaan, hyödyttömään ja lopulta todennäköisesti vain käsitteelliseen filosofiseen juupas-eipästelyyn. Ottakaamme siis opiksemme. Ei enää teologiaa, ei ontologiaa, ei metafysiikkaa. Mutta ei myöskään naturalismia. Sillä naturalismi, jos mikä, on esimerkki tällaisesta ”epäkäytännöllisestä” spekulatiosta.

Näyttää siltä, että meidän on pakko spekuloida tällaisilla asioilla. Teistin etu naturalistiin verrattuna on kuitenkin se, että hän ei ole sidottu oletukseen siitä, että järki on vain evoluution tulos – evoluution, joka valitsee vain sen, mikä on hyödyllistä. Hänelle järki, järki Jumalan ominaisuutena, on Luontoakin vanhempi. Tästä seuraa luonnon järjestyneisyys, joka tekee mahdolliseksi saada tietoa Luonnosta. Tietämisen aktissa ihmismieli tulee itse jumalallisen järjen valaisemaksi.

Anscombe:⁸ Uusi muotoilunne on paljon parempi, vähemmän suoraviivainen ja se välttää joitakin niistä ongelmista, joihin viittasin. Nyt se on paljon vakavammin otettava argumentti. Halunne muotoilla käsitystänne uudelleen osoittaa rehellisyyttä ja vakavaa asiaan paneutumista. Silti uudistetussakaan versiossa ei päästä käsiksi ongelman varsinaiseen ytimeen. Kysymys on tämä: mikä lopulta on kausaalisen syyn suhde siihen, että todella ajattelemme jotakin?

KOMMENTIT

Eräät Lewisin ystävät ja kollegat kuvasivat Lewisin ja Anscomben kohtaamista järjestyttäväksi tapahtumaksi, joka masensi Lewisiä syvästi. Anscombe kuitenkin kielsi moisen tulkinnan. Itse keskustelua hän piti sivistyneenä ja opettavaisena. Pari viikkoa

myöhemmin he söivät illallista yhteisen ystävänsä luona, eikä Anscombe havainnut Lewisista mitään loukkaantumiseen viittaavaa. Lewisin ystävien kuvauksia Anscombe piti ”projektiona”, jossa he siirsivät oman kauhunsä Lewisin omaksi. Tätä Anscombe piti erikoisena asenteena, sillä siinä ei olla kiinnostuneita filosofisista ongelmista sinänsä. Toisinaan keskustelua arvioidaan siitä näkökulmasta, että Lewis ”hävisi” väittelyn. Tästäkään ei kuitenkaan ole kyse. Puheenvuoroja jälkeensä arvioitaessa ei voida yksiselitteisesti julistaa kumpaakaan voittajaksi. Seuraavaksi tarkastelemme hieman yksityiskohdaisemmin, miksi näin on.

Yksi debatin keskeisistä ongelmista on se, että Lewisin argumentin sekä ensimmäisen että parannelun version rakenne on epäselvä – erityisesti sen johtopäätöksen tarkka muotoilu.⁹ Onko Lewisin tarkoituksena osoittaa, että naturalismi on epäkoherentti kanta? Epäkoherentti tarkoittaisi tässä yhteydessä sitä, että naturalismi sisältäisi kaksi keskenään loogisesti ristiriitaista väitettä: (a) tiedämme naturalismin olevan totta ja (b) järjestyvä päätely ei ole pätevää. Jos naturalismi todella olisi tässä mielessä epäkoherenttiä, ei olisi mielekäästä edes kysyä, voiko se olla totta tai epätotta. Keskustelun perusteella näyttää siltä, että Lewisin alkuperäinen argumentti yritti nimenomaan osoittaa tämän johtopäätöksen todeksi.

Lewisin argumentti tällä tavoin ymmärrettynä ei näytä kovin vakuuttavalta, ja Anscombe osoittaa tämän hyvin. Syy, miksi argumentti ei vakuuta, on se, että se yrittää liikaa. Jotta argumentti onnistuisi, Lewis olisi pystyttävä osoittamaan, että luonnollisen, fysikaalisen syyn olemassaolo tekisi uskomuksen kaikissa tapauksissa epätodeksi. Lewis olettaa aluksi ehdottoman vastakkainasettelun luonnollisten, fysikaalisen syiden ja uskomusten perusteiden välillä. Anscombe kuitenkin huomauttaa, että juuri tätä väitettä Lewis ei kunnolla perustele. Miksi meidän pitäisi ajatella, että uskomusten syyt ovat aina irrationaalisia eli järjettömiä? Lewis tunnustaa tämän ja puhuu argumentin myöhemmissä versioissa irrationaalisten syiden sijaan ei-rationaalisista syistä.

Tässä vaiheessa on syytä selittää, mikä Anscomben oma kanta oikein on. Hänen mukaansa se, että sanomme jonkin aiheuttavan jotakin, tarkoittaa sitä,

että jotakin fysikaalista tapahtumaa seuraa lainomaisesti jokin toinen fysikaalinen tapahtuma. Kun fysikaalinen tapahtuma T esiintyy, seuraa sitä fysikaalinen tapahtuma R. Tällöin sanomme, että T on R:n syy. Jos tarkoitamme syyllä jotakin tällaista, uskomustemme perusteet eivät lainkaan muistuta syitä, sillä perustelemme uskomuksiamme vetoamalla aivan erilaisiin tekijöihin. Vetoamme tosiseikkoihin, joista voimme päätellä uskomuksen totuuden tai epätotuuden. Otetaan esimerkki.

Ystäväsi kertoo olevansa syvästi vakuuttunut siitä, että Sauli Niinistö on hyvä presidentti. Mietit, pitäisikö sinun uskoa samoin. Tällaisessa tilanteessa on luonnollista kysyä, miksi ystäväsi uskoo, että Sauli Niinistö on hyvä presidentti. Voimme vastata kysymykseen esittämällä listan fysikaalisia syitä, jotka aiheuttivat ystäväsi uskomuksen: kenties hän on kova kokoomuslainen, joten hän uskoo mitä tahansa Alexander Stubb sanoo, ja Alexander sanoo, että Sauli on hyvä presidentti. Tällaiset seikat eivät kuitenkaan liity lainkaan siihen, pitäisikö sinun uskoa, että Sauli Niinistö on hyvä presidentti vai ei. Sinua kiinnostaa, onko olemassa perusteita ajatella, että Sauli todella on hyvä presidentti. Silloin sinua kiinnostavat esimerkiksi se, onko Sauli hoitanut hyvin ulkopoliittikkaa, onko hän hyvissä väleissä Suomen hallituksen kanssa ja miten hyvin hän on hoitanut muut presidentille kuuluvat virkavelvollisuudet. Tähän Anscombe sanoisi, etteivät tällaiset seikat ole lainkaan syitä, koska niiden suhteesta uskomuksiimme ei voi johtaa mitään yleisiä lakeja. Ei ole olemassa mitään Suomen presidentin hyvyttä koskevia lakeja tai sitä koskevia fysikaalisia tapahtumia, jotka voisivat toimia uskomuksesi syinä. Pikemminkin kyse on kielessä kuvatuista tosiseikoista, jotka perustelevat uskomuksesi. Näin ollen syyllä ja perusteilla ei ole minkäänlaista suhdetta.

7 Lewis 1998.

8 Anscombe 1981.

9 Esimerkiksi Reppert (2012) erottaa argumentista kuusi eri muotoa. Nämä ovat idullaan parannetussa versiossa, mutta niitä ei varsinaisesti viedä loppuun saakka.

Anscomben kritiikin kärki on siis se, että ”syiden ja selittämisen kielen” ja ”perusteiden kielen” välillä ei ole mitään selkeää suhdetta. Jos siis päätelemme yhdestä toiseen – syistä perusteisiin tai niiden puutteisiin, tai perusteista syihin – teemme virheen. Tämän kannan ongelma on kuitenkin seuraava. Jos Sauli Niinistö todella on hyvä presidentti, eikö niiden seikkojen, jotka tekevät hänet hyväksi presidentiksi, tulisi olla jossakin selittävässä suhteessa uskomuksemme kanssa? Toisin sanoen, jos käy ilmi, että uskomme Sauli Niinistön olevan hyvä presidentti, mutta niillä tosiseikoilla, jotka tekevät Sauli Niinistöstä hyvän presidentin ei ole minkäänlaista syy-suhdetta uskomuksemme, on uskomuksemme irratiionaalinen. Joku voisi uskoa Sauli Niinistön olevan hyvä presidentti ainoastaan sen takia, että näki asiasta unen. Unia voi tuskin pitää hyvänä lähteenä tällaisen tiedon saamiseksi, joten sanoisimme, että henkilö toimii irratiionaalisesti pitäessään uskomusta totena vailla muita perusteita. Näyttää siis siltä, että syyt ja perusteet menevät ainakin joskus päällekkäin. Jos tämä pitää paikkansa, ei Anscombenkaan vastaus hänen itsensä asettamaan kysymykseen siitä, mikä uskomusten syiden ja perusteiden suhde oikein on, näytä vakuuttavalta.

Lisäksi Anscombe huomauttaa, että on outoa kysyä perusteita päteville päättelylle. Tämä johtuu siitä, että termi ”pätevä päättely” saa merkityksensä niistä esimerkeistä, joita tarjoamme. Pätevän päättelyn olemassaolo ja sen luotettavuus riippuvat vain siitä, että on olemassa esimerkkejä pätevistä ja epäpätevästä päättelystä. Tämän syvempää perustelua ei tarvita, ja on kieleemme väärinkäyttöä sanoa Lewisin tavoin, että naturalismi tekee pätevän päättelyn mahdottomaksi. Anscomben mielestä pyrkimys etsiä päteville päättelylle jonkinlainen sanojen käytöstä ja omasta elämästämme riippumaton perusta on siis turhaa ja harhaanjohtavaa. Ero Lewisin ja Anscomben välillä on tässä hienovarainen mutta merkittävä. Lewis haluaa vastata ontologiseen kysymykseen siitä, millainen asema pätevällä päättelyllä todellisuudessa on. Anscombe puolestaan kiinnittää huomiota kieleen – tapaan, jolla puhumme päättelystä. Tässä näkyy selkeä ero kahden erilaisen ajattelutavan välillä: toinen pyrkii selvittämään, miten asiat ovat, toinen taas palaut-

tamaan filosofiset ongelmat kysymyksiksi siitä, miten käytämme kieltä.

On myös toinen mahdollinen tapa tulkita Lewisin argumenttia. Tällöin se pyrkisi osoittamaan, että naturalismiin uskomisen on järjetöntä, ei sitä, että naturalismi on epätotta. Argumentti etenisi tässä tapauksessa jotakuinkin seuraavalla tavalla. Jos naturalismi pitää paikkansa, kaikki nykyiset tapahtumat ovat seurausta niitä edeltävistä fysikaalisista tapahtumista ja luonnonlaeista. Näin ollen myös se, että naturalisti uskoo naturalismin olevan totta, on seurausta edeltävistä fysikaalisista tapahtumista ja luonnonlaeista. Ongelma on kuitenkin, että luonnonlait eivät välitä uskomustemme totuudesta – eivät myöskään naturalistin uskosta naturalismin totuuteen. Jos siis naturalismi on totta, meillä ei ole perusteita ajatella, että todella tietäisimme sen olevan totta. Naturalismi voi olla totta, mutta emme voi uskoa siihen.

Alvin Plantinga on esittänyt argumentin, joka mukailee edellä kuvattua versiota Lewisin argumentista.¹⁰ Jos naturalismi pitää paikkansa ja uskomuksemme ja niitä tuottavat järjestelmät ovat päämäärättömän evoluution tulosta, ei meillä Plantingan mukaan ole syytä olettaa, että uskomuksemme ovat tosia ja uskomuksia tuottavat järjestelmämme luotettavia. Näin siksi, että evoluutio ei ole kiinnostunut siitä, ovatko uskomuksemme tosia vaan ainoastaan siitä, edesauttavatko uskomuksemme lajimme selviämistä. Plantinga esittää sarjan esimerkkejä, joiden tarkoituksena on osoittaa, kuinka löyhä suhde uskomusten totuuden ja niiden lajin säilymistä aiheuttavien vaikutusten välillä on. Toisin sanoen hän pyrkii osoittamaan, että lajin säilyminen ja uskomustemme totuus osuvat yksiin vain harvoin. Jos tämä pitää paikkansa, meillä ei ole yleisesti ottaen syytä olettaa, että uskomuksemme ovat tosia tai että uskomuksia tuottavat järjestelmämme ovat luotettavia. Jos naturalismi ja evoluutio ovat totta, meillä on hyvät perusteet epäillä kaikkia uskomuksiamme ja siten myös uskomustamme, että naturalismi on totta. Emme voi uskoa naturalismin olevan totta, koska ollessaan totta se hävittää luottamuksemme siihen, että voimme lainkaan tietää, mikä on totta.

Sekä Lewisin että Plantingan argumentilla on seuraava heikkous: molempien pitää jollakin tavalla

osoittaa, että uskomustemme perusteet ja uskomustemme syyt eivät osu yksiin, jos naturalismi pitää paikkansa. Plantinga pyrkii perustelemaan tämän käyttämällä hyväkseen evoluution sattumanvaraisuutta. Hänen argumenttinsa ei siis pyri kumoamaan pelkkää naturalismia, vaan naturalismin ja evoluution konjunktion. Ongelma on kuitenkin siinä, että Plantinga ei pysty perustelemaan kovin hyvin sitä, että lajin säilyminen ja uskomusten totuus osuvat vain harvoin yksiin. Hän joutuu keksimään monimutkaisia esimerkkejä osoittaakseen, kuinka epätodennäköistä tämä on. Naturalisti voi kuitenkin vastata tähän järkevästi: hän voi esimerkiksi väittää, että evoluutio suosii organismeja, joilla on tosia uskomuksia niiden lähiympäristöstä. Tästä seuraisi se, että voisimme pitää arkisia uskomuksiamme ja niitä tuottavia mekanismeja yleisesti ottaen luotettavina.¹¹

On mahdollista ymmärtää Lewisin argumentti vielä hieman poikkeavalla tavalla. Tällöin argumentti olisi muodoltaan sellainen, jota kutsutaan usein päättelyksi parhaaseen selitykseen. Argumentti olisi jotakuinkin tämä. Pitämällä naturalismia totena naturalisti olettaa, että järkevä päättely on mahdollista. Mutta jos naturalismi on totta ja maailma todella on kokonaan fysikaalinen ja fysiikan lakien ohjaama, naturalistin täytyy selittää, miten järkevä päättely on mahdollista. Tällaista selitystä naturalistilla ei kuitenkaan ole, mistä puolestaan seuraa, että järkevän päättelyn olemassaolo puhuu naturalismin totuutta vastaan. Argumentin voi myös esittää kääntäen. Jos naturalismi on totta, on epätodennäköistä, että järkevää päättelyä esiintyisi. Järkevää päättelyä kuitenkin esiintyy, joten naturalismi on epätodennäköistä. Tässä vaiheessa Lewis ottaa askeleen eteenpäin ja väittää, että teismi tarjoaa naturalismia paljon paremman selityksen järjen olemassaololle. Jumala on järkevä, joten luotu todellisuus heijastaa Jumalan järjellisyttä samoin kuin inhimillinen järki.

On tärkeää huomata, että tällainen argumentti ei onnistuessaan osoita, että naturalismi on epätotta. Se osoittaa vain ja ainoastaan sen, että järkevän päättelyn selittäminen on naturalismille ongelma, mistä puolestaan seuraa, että meidän pitää joko hylätä järkevä päättely tai pitää naturalismia epätodennäköisenä. Tällaisena argumentti ei kuitenkaan ole samanlainen tyrmäysisku naturalismille kuin mitä

Lewis alun perin tavoitteli. Naturalismin puolustajilla on nimittäin käytössään ainakin jonkinlaisia teorioita siitä, miten järkevä päättely on naturalistisessa maailmassa mahdollista. Naturalisti voi vedota esimerkiksi siihen, että tieteen edistyessä selitys järkevälle päättelyllä kyllä löydetään. Hän voi lisäksi väittää, että vaikka järkevän päättelyn olemassaolo jäisikin ikuisesti mysteeriksi, eivät kilpailevat näkemykset selitä järkevää päättelyä yhtään sen paremmin.

Kaikilla kolmella argumentilla on eri johtopäätös. Itse asiassa ei ole olemassa vain yhtä järkiargumenttia, vaan niitä on useita. Yhteenvetona Lewisin argumentin voi ymmärtää seuraavalla kolmella tavalla:

- (1) Naturalismi on epäkoherentti, koska siihen sisältyy looginen ristiriita (naturalistisessa maailmassa ei voi olla järkevää päättelyä).
- (2) Naturalismi romuttaa oman järkevyytensä, koska jos se on totta, meillä on hyvät perusteet ajatella, että kaikki uskomuksemme ovat perusteettomia ja näin myös uskomme naturalismiin on todennäköisesti perusteetonta.
- (3) Naturalismi on todennäköisesti epätotta, koska naturalismi ei pysty selittämään, kuinka järkevä päättely on mahdollista (naturalistisessa maailmassa järkevä päättely on epätodennäköistä).

Edellä sanotusta voidaan tehdä seuraavat johtopäätökset. Ensiksi on todettava, ettei ole olemassa yksiselitteistä vastausta kysymykseen siitä, milloin syyt tekevät uskomuksen perusteettomaksi ja milloin eivät. Ei siis ole mitään selkeää sääntöä, josta voitaisiin päätellä, että kun tietty uskomuksen syy esiintyy, siitä seuraa uskomuksen perusteettomuus. Vaikka tällainen sääntö olisikin, sillä ei näytä olevan seurauksia suhteessa naturalismiin. Sekä Lewisin että Anscomben kanta näyttää nykyisen filosofian

10 Viimeisen versio Plantingan argumentista löytyy teoksesta Plantinga 2011.

11 Griffiths & Wilkins (2013) vastaavat juuri näin skeptisismiin haasteeseen.

kannalta epäuskottavalta. On epäuskottavaa ajatella, että uskomusten syyt sulkevat automaattisesti pois uskomuksen järkevät perusteet, mikä puolestaan tarkoittaa, että Lewisin argumentti ei onnistu. On kuitenkin epäuskottavaa ajatella varhaisen Anscomben tavoin, että uskomusten syillä ja perusteilla ei ole mitään tekemistä keskenään – että uskomusten syyt eivät koskaan voi olla perusteita. On uskottavaa ajatella, että ainakin jotkut syyt tekevät uskomuksista irrationaalisia – on siis olemassa tilanteita, joissa uskomusten selitys todella tekee niistä irrationaalisia. Ei kuitenkaan ole hyviä perusteita ajatella, että naturalismi välttämättä tuottaisi vain ja ainoastaan sellaisia uskomusten selityksiä, jotka tekisivät ne irrationaalisiksi.¹²

Argumentit 1 ja 2 eivät siis ole kovin hyviä argumentteja ja ne tuskin vakuuttavat naturalistia. Kolmas argumentin tyyppi vaikuttaa kaikkein lupaavimmalta, mutta edes onnistuessaan se ei yksiselitteisesti osoittaisi naturalismia epätodeksi. On siis tunnustettava, että Lewisin argumenttien kaltaiset argumentit joko epäonnistuvat tai niiden tulos on suhteellisen vaatimaton.¹³ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että järkiargumenttien tulevaisuus olisi aivan toivoton: näyttää siltä, että naturalismilla todella on tässä kohden ongelma, eikä Anscomben yritys onnistu purkamaan sitä.¹⁴

Anscomben viimeinen kysymys osuu kuitenkin naulan kantaan ja paljastaa todellisen filosofisen syytteen. Ongelma on nimenomaan uskomusten syiden ja niiden perusteiden välinen suhde. Kuluneen sadan vuoden ajan tästä on esitetty hyvin erilaisia näkemyksiä, eikä asiasta ole muodostunut konsensusta. Debatin ansiosta kysymys muotoiltiin vihdoin oikein: mikä tarkkaan ottaen on syiden ja perusteiden suhde uskomusten selittämisessä?

Täytyy kuitenkin muistaa, että Anscombe toimi debatissa vain ja ainoastaan paholaisen asianajajana: hän oli itse hurskas katolilainen ja ankara antinaturalisti. Hän ei kuitenkaan ollut vakuuttunut, että Lewisin tapa kritisoida naturalismia olisi onnistunut. Jos järkiargumentit eivät toimi, millaisia olisivat hyvät antinaturalistiset argumentit?

Ateistifilosofi Thomas Nagel on esittänyt antinaturalisminsa suurin piirtein tähän tapaan.¹⁵ Arkikokemus maailmasta ja omasta itsestämme viittaa

siihen, että olemme tietoisia olentoja, jotka pystyvät tuntemaan arvoja ja moraalialueita koskevia totuuksia. Arkikokemukseemme kuuluu lisäksi, että olemme ainakin toisinaan vapaita ja kykeneviä tekemään valintoja erilaisten vaihtoehtojen välillä. Jos otamme arkikokemuksemme vakavasti, kuten Nagel haluaa tehdä, on maailman oltava sellainen, jossa tietoisuus itsestämme, objektiiviset arvot, moraalit ja vapaus ovat mahdollisia. Mutta jos naturalismi on totta, ei meillä ole minkäänlaista selitystä sille, miten tietoisuus itsestämme on syntynyt eikä maailmassa nähtävää sijaa vapaudelle ja objektiivisille arvoille. Naturalismiin sisältyvää materialismia pitää siis muokata ja siihen pitää sisällyttää ajatus siitä, että mieli, arvot ja tietoisuus kuuluvat maailmaan alusta asti. Mieli ei siis ole myöhäsyntyinen ilmiö maailman-kaikkeudessa.

Ongelma uskomusten syiden ja perusteiden suhteesta ei ole pelkkää pintaa, vaan se iskee usean eri filosofisen kysymyksen ytimeen. Näihin kuuluu väittely vapaasta tahdosta. Vapaata tahtoa koskevissa keskusteluissa on usein kysymys siitä, voiko jokin toiminto olla samaan aikaan henkilön valitsema ja fysiikan lakien määräämä. Yksi alakysymys on, millainen henkilön uskomusten ja hänen toimintansa välinen suhde on. Joidenkin filosofien mukaan uskomusten perusteiden tulee aiheuttaa toiminta, jotta vapauden ehdot täyttyisivät. Edellä esiteltyä terminologiaa käyttäen sanoisimme, että uskomusten perusteiden on oltava vapaan toiminnan syytä. On kuitenkin filosofeja, joiden mukaan uskomusten perusteet eivät voi olla toiminnan syytä, koska perusteet eivät toimi lainkaan samalla tavoin kuin syyt.

Väittely vapaasta tahdosta liittyy läheisesti teon teoriaan. Teon teoria käsittelee muun muassa kysymyksiä siitä, milloin jokin käyttäytyminen on teko ja milloin ei, ja mikä on teon perusteiden ja syiden välinen suhde. Usein vastakkain ovat kausalistit, joiden mukaan teon perusteiden voidaan ajatella aiheuttavan teon, ja antikausalistit, joiden mukaan teon perusteet eivät toimi teon syinä. Edellisten mukaan selittäessämme jotakin tekoa ei ole mielekäästi erottaa toisistaan syytä ja perusteita. Toisin sanoen teon kausaalinen selittäminen ja teon perustelu ovat pitkälti samoja asioita. Jälkimmäisten mukaan syiden ja perusteiden erottaminen on välttämätöntä, koska

teon kausaalinen selittäminen ja sen perustelu ovat kokonaan eri asioita.

Kolmanneksi uskomusten syiden ja perusteiden suhde liittyy yleisemmin tietoteoriaan. Tietoteorian kohdalla väittely koskee erityisesti sitä, mistä uskomusten järkevyyks muodostuu. Joidenkin niin sanottujen reliabilistien mukaan uskomuksen järkevyyks riippuu siitä, millaisia syitä tuolla uskomuksella on. Jotta uskomus olisi järkevä, tulee sen olla uskomuksen kohteen aiheuttama. Varsin tavallinen motiivi reliabilismin puolustamiseen on nimenomaan naturalismi: uskomusten perusteiden on oltava samalla syitä, koska muuten naturalismi on vaikeuksissa. Internalistien mukaan puolestaan uskomuksen oikeutuksella ei ole juuri tekemistä sen kanssa, mikä sen on aiheuttanut. Toisin sanoen uskomuksen järkevyyden tai järjettömyyden ratkaisee lähinnä se, millaisia perusteita uskomukselle voidaan antaa, ei se, miten uskomus on syntynyt. Reliabilisti ja internalisti ajattelevat uskomusten perusteista ja syistä eri tavoin. Internalistille uskomusten syillä ei varsinaisesti ole mitään merkitystä sen kannalta, ovatko uskomukset järkeviä vai eivät (Anscombe näyttää siis omaksuvan varsin vahvan internalismin). Reliabilisti puolestaan haluaa saada syyt ja perusteet mahdollisimman lähelle toisiaan. Hänelle hyvin perustellut uskomukset ovat syntyneet sellaisen prosessin tuloksena, joka normaalisti tuottaa tosiasioita. Reliabilistille on siis tärkeää, että uskomukset syntyvät tietyllä tavalla.

12 Näin mm. Griffiths & Wilkins 2013.

13 Tästä huolimatta argumentti voi toimia osana laajempaa, kumulatiivista argumenttia.

14 Erään Lewis-seuran kokouksen jälkeen, jossa väittelyä oli muisteltu, Lewisin sihteeri ja editori Walter Hooper oli kysynyt (vitsinä) Anscombelta, osaisiko tämä kirjoittaa Lewisin luvun uudelleen paremmassa muodossa, jos perikunta maksaisi siitä miljoona dollaria. Pitkän hiljaisuuden jälkeen Anscombe oli todennut, ettei osaisi. Vastausta voidaan tulkita kahdella tavalla. Joko Anscombe ajatteli, että Lewis oli jo tehnyt sen, mikä tehtävissä on, tai että kysymystä on mahdotonta ratkaista. Kiitämme Oxfordin C. S. Lewis -seuran presidenttiä Jason Lepojärveä tästä anekdootista.

15 Nagel 2012.

KIRJALLISUUS

ANSCOMBE, ELISABETH

1981 "Reply to Lewis" (1948). *The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe*. Vol. 2: *Metaphysics and the Philosophy of Mind*. Oxford: Basil Blackwell, 224–232.

GRIFFITHS, PAUL & WILKINS, JOHN

2013 "Evolutionary Debunking Arguments in Three Domains: Fact, Value, and Religion". *A New Science of Religion*. Ed. Gregory Dawes & James Maclaurin. New York: Routledge, 133–146.

KAHANE, GUY

2010 "Evolutionary Debunking Arguments". *Nous* 45, 103–125.

LEWIS, CLIVE STAPLES

1947 *Miracles: A Preliminary Study*. London: Geoffrey Bles.

1998 *Miracles: A Preliminary Study*. (1st ed. 1960). London: Fount.

NAGEL, THOMAS

2012 *Mind and Cosmos: Why the Materialist Neo-Darwinian Conception of Nature is Almost Certainly False*. New York: Oxford University Press.

PLANTINGA, ALVIN

2011 *Where the Conflict Really Lies? Science, Religion and Naturalism*. New York: Oxford University Press.

REPPERT, VICTOR

2003 *C. S. Lewis's Dangerous Idea*. Grand Rapids: IVP Academic.

2012 "The Argument from Reason". *The Blackwell Companion to Natural Theology*. Ed. W. L. Craig & J. P. Moreland. Oxford: Blackwell, 344–390.

STREET, SHARON

2006 "A Darwinian Dilemma for Realist Theories of Value". *Philosophical Studies* 127, 109–166.